

Вона була тричі продана. Рідною матір'ю-грекинею. Польським послом. До безтями закоханим чоловіком. Неймовірно красива, надзвичайно зваблива винуватиця найпишніших європейських балів і неоднозначних політичних рішень. Вона була в обіймах королів і вельмож, але жодного разу так і не покохала по-справжньому. Звичайна невільниця, що стала однією з найупливовіших жінок Польщі. Продана, зраджена, але не зламана. Софія Потоцька — жінка-легенда, що здолала шлях від невільничого ринку до графських замків і королівських покоїв...

Юзеф глянув у вікно і побачив Софію. Дівчина йшла із саду з букетом квітів, граційна, прекрасна, в блакитній шовковій намітці, краї якої тріпотіли від вітру, як прозорі крила. Ось уже чути її кроки на сходах. Скрипнули двері кімнати. Юзеф підвівся з-за столу, оглянув себе в дзеркалі, підкрутив вуса — джигун джигуном. Не спитавши дозволу, зайшов до Софії. Вона тримала в руках кришталеву вазу, збиралася опустити в неї квіти...

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-3876-3



9 786171 238763

Павло Наніїв
Тричі продана



Тричі
продана

Павло Наніїв



*Принці
продана*



Павло Ханіїв

РОМАН

УДК 821.161.2
Н25

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

ISBN 978-617-12-3876-3

- © П. Нанієв, спадкоємці, 2017
- © Depositphotos / massonforstock, обкладинка, 2017
- © «Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2017
- © «Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2017

Частина перша

Софія

Розділ перший

Уперше продана

Боскамп Лясопольський покликав до себе Янека і звелів збиратися в дорогу.

— А що пан накаже покласти йому в куфер? Чи досить панові трьох пар білизни? — спитав сухий і довгий, як жердина, старий слуга.

Боскамп зиркнув на Янека і сказав, наче відрубав:

— Кальян!

Янек увічливо вклонився і зник за дверима опочивальні. За хвилину повернувся, подав курильне приладдя.

— Мушу знати, вельможний пане, чи досить буде трьох пар?

— Усе будеш пакувати, усе. Тільки папери не руш. Я сам.

— Матка Боска! — здивовано сплеснув у долоні слуга. —

Що сталося? Невже пан надумав кинути Туреччину?

— Надумав... А взагалі ти, Янеку, базіка, і мені не до впадоби твоя цікавість... Проте скажу: від'їжджаємо до Полонії.

— Єзус-Марія! Додому! Сьогодні ж усі речі будуть спаквані.

— А папери не руш, чуєш?

— Чую.

— А поки що йди запрягай коней, бо мені негайно треба до міста.

Янек, котрий був для посла і домашнім слугою, і кучером, швидко запряг коней і знову з'явився перед господарем:

— Смію повідомити пана, що на нього чекає балагула.

Замість відповіді Лясопольський оддав йому нерозпалений кальян.

— Матка Боска, що з паном скоїлося? Він же так любив диміти!

— Ну й базіка ти, Янеку! Любив диміти! А чому, га? Не знаєш? Та тобі й не можна знати. Що панові можна, то хлопу зась.

Обличчя слуги спалахнуло образою:

— Хлоп, вельможний пане, часом і мудрі речі здатний розуміти...

Пан посол Речі Посполитої Боскамп Лясопольський іноді розмовляв зі слугою, як із рівнею. Тут, у турецькій столиці, ні з ким було перемовитись рідним словом, крім Янека та тлумача. А сьогодні ще така радість — королівський наказ про повернення до Варшави. Там, на далекій батьківщині, лишилися друзі, квітучий сад з фонтанами, палац, залитий світлом ліхтарів. Там хлопці-дударі щовечора веселять благородне товариство. А він, ясновельможний, нудьгує ось уже третій рік у турецькій столиці, знемагає від спеки і димить кальяном, щоб показати туркам свою повагу до їхніх звичаїв.

— До дябла кальян, чуєш, Янеку?.. А врешті — не треба, не роби з нього черепків, повеземо де Варшави оцю диявольську смолокурню, хай бачать наші, чим тішаться бусурмани. А поки що облиш її та запрягай коней. Маю потребу з'їздити до міста. А повернемося — відразу ж і в дорогу пакуйся.

За чверть години ковані копита, викрешуючи іскри з бруківки, поцокотіли з подвір'я посольського особняка на широку, запорошену вулицю Абиз-Авадж, що веде на берег священного Босфору. З розпеченого бруку пашіло вогнем. Під блідо-синім небом на шпилях мінаретів палахкотіли від сонця ріжки півмісяців. Ще трохи — і екіпаж викотив на набережну — криву і майже безлюдну вулицю, що плуталася між пагорбами і замшілими пнями вздовж протоки.

Обабіч сивіли загорошені кущі тамариску, звисав до води темно-зелений плющ, часом крізь його зарослі проглядали облизані вітрами пліщини древніх скель, деінде височіли стрункі кипариси.

Лясопольський любив цю набережну, її екзотику. Свіжий вітер із протоки проганяє спеку, тут легше дихати. Безлюддя, слабкий шелест плающа, повільний плин води заспокоюють.

Янек сидів на козлах фаєтона, ліниво поцьвохкував бато-гом коней і думав, чому це його господар наказав так спішно збиратися в дорогу.

— Смію спитати вельможного пана: він назавжди покидає турка чи ще повернеться сюди?

— Нех це хлопа не цікавить і не бентежить, бо хлопцї вшистко єдно, де бути, аби з паном. Слуга — як нитка за голкою: куди пан — туди й він... Цо то є розбещений хлоп! Нагая давно куштував, то й питає таке, що його й цікавити не мусить...

— Нех бендзе так, як пан мувить, — зітхнув Янек і замовк.

Коні труско бігли дорогою, що в'юнилася вздовж кряжистого берега. Легкий посольський екіпаж, на якому тільки й їздити по таких примхливих дорогах, щоразу підстрибував на вибоїнах, шурхав колесами по кущах тамариску, збиваючи сиву пиліоку. Обігнувши скелю, порослу миршавими кущами срібнолистоого лоху, дорога повернула до міста і на решті витягнулася в рівну стрічку. Пан посол наказав спинити коней, щоб востаннє помилуватися Босфором. В очах мерехтіло від хвиль, що котилися на південь, назустріч гарячим, сухим вітрам. У думці порівнював їх плин з людським життям, що, як оці хвилі, тече в невідомість, і намагався вгадати, що чекає його на батьківщині. Понад усе боявся королівської опали. Чи зрозуміє володар, чому він, Боскамп Лясопольський, не зміг виконати місію посла? Тут, у Стамбулі, довелось докласти усіх зусиль, щоб виконати волю вінценосця і схилити Туреччину на бік Польщі, яка побоювалась Австрії і передбачала неминучість конфлікту з нею. Треба було заручитися султанською дружбою. Війська Золотої Порти давно стоять на кордоні з Польщею — у Хотині та Новоселиці.

Як би вони згодилися на випадок австрійського нападу! Та не вдалося Лясопольському це зробити, і ось розгніваний король відкликає його зі Стамбула. Так думав посол, і, щоб уникнути опали, вирішив задобрити свого вінценосця. Ще вчора довідався, що з Кафи прибули галери з полоненими українськими дівчатами та хлопцями, а сьогодні буде торг. Може, щось підходяще трапиться в дарунок королю? Лясопольський гукнув:

— Гей, Янеку, поганяй на Кара-Буджак!

Чим ближче до Кара-Буджаку, тим густіше ліпилися чепурні будиночки і тим менше було зелені. Лиш де-не-де стрічалися присадкуваті ліванські кедрі, сумні туї та колінкуваті кущі кизилу. Коні бігли по сухій, збитій копитами вулиці й не звертали вбік навіть тоді, коли стрічалися великі гончарські гарби чи нав'ючені лозовими кошиками віслюки. Візники, почувши дзвінок посольського екіпажу, хапалися за обротянки, сіпали убік, щоб звільнити дорогу, і вже з узбіччя низько вклонялися.

Невільничий ринок Кара-Буджак починався в кінці вулиці Ак-Таман за сірими кам'яними мурами, розцяцькованими плямами зеленого моху. Мовчазні, грізні, споруджені ще за Олександра Македонського, вони багато бачили на своєму віку. Під цими мурами точилися жорстокі битви, лилася кров, стогнала від жаху земля. Ще й досі дощі вимивають із ґрунту людські кості, з'їдені зеленою іржею мідні наконечники стріл та лаштунки воїнів, що полягли під хмурими бастіонами фортеці. Давно вже тут не гримлять битви, не іржуть бойові коні, не ламаються списи, не лється кров. Тут ллються сльози, ще гарячіші за кров, бо ніяка рана так не болить, як болить серце матері, коли у неї віднімають дитя, або від дівчини коханого, заковують у кайдани і продають у рабство.

Посольський екіпаж наблизився до брами. Схилився в поклоні яничар, приклав до серця одну руку, а другою показує, де лишити мито. Дзенькнула монета, і перед послом відчинилася брама.

Ринок вирував. Тут сміялись і плакали, сперечалися, стогнали, проклинали долю, шептали страдницькі молитви. По-

бренькували на ногах невільників залізні кайдани, скиглили віслюки, висвистували батоги по спинах приречених.

Торги були в розпалі. Лясопольський поволі пішов уздовж дерев'яних навісів, під якими стояли, сиділи й лежали невільники. Тут були люди з усього світу: білолиці дівчата з України, сумні болгары, худі, смагляві сирійці, тонконогі, чорноокі грекині, вірмени та вірменки, волохи, арнаути, гагаузи, угрини й багато інших, національність яких посол не міг визначити.

З дальнього кутка майдану від невеличкої, приземкуватої кам'яної будівлі долинали зойки. Лясопольський звернув туди. Присадкуватий мовчазний турок у чорних штанях ловив за руку приведеного сюди невільника, здирав з нього сорочку, волік у закурену димом будівлю, брав з горна розпечене залізо і вправно тулив до лопатки приреченого. Той стогнав, пручався, але руки його були міцно обплутані мотуззям, і він знесилено падав. Тоді турок кидав у горно пекельне знаряддя, хапав бурдюк, лив воду на груди й голову непритомного, якого потім витягали на подвір'я і змащували обпечене місце евкаліптовою оливою.

Інколи траплявся бранець, раніше відмічений пекельною печаткою, значить — утікач. Його дешевше можна було купити, за нього запрошували меншу ціну. Такому випікали нове тавро, але вже не на лопатці чи спині, а на найпомітнішому місці тіла — на лобі або на вилиці. Той знак не можна було чимось приховати, він завжди був перед очима, і нещасний раб мусив назавжди розпрощатися з мрією про втечу.

На землях, підвладних султанові, невільничих ринків було чимало, але правом таврування володіли лише стамбульський, синопський та ізмірський у Туреччині, кафський у Криму, каховський та очаківський в Україні, акерманський і кілійський у Бессарабії та белградський у Сербії. Таврування не було приватним ремеслом, воно було монополією султанською, до цього діла допускалися лише спеціально навчені майстри, зобов'язані законом віддавати в казну половину свого заробітку. Таврування не було обов'язковим, його проводили лише за бажанням власника раба чи рабині й не поширювали на тих, хто сповідував мусульманство. Коштувала

така операція дорого, але рабовласники грошей не жаліли, бо таврованого втікача легше було впізнати, спіймати й повернути господареві, а людоловів, котрі промишляли таким ремеслом за солідну платню, було чимало.

Пан посол уперше спостерігав таврування. Він з огидою дивився на бусурманську роботу і подумки складав петицію до австрійської імператриці Марії Терезії, яку Європа вважала покровителькою християн і ворогом работоргівлі.

Боскамп Лясопольський попрямував далі. Ось до юнака підійшов огрядний, затюрбанений по очі турок. Оглянув хлопця з голови до ніг, ткнув волохатим кулачищем у груди. Парубок навіть не похитнувся, лише блимнув зістю з-під кошлатих брів і заскреготав зубами.

— Міцний, годиться! — вимовив покупець.

Не торгуючись, вийняв із шкіряного капшука гроші і подав татаринкові. Той поцілував виторг та й оддав парубка. Проданий понуро поплентав за своїм господарем, брязкаючи залізними кайданами.

Під розлогим миртовим кущем сиділи троє — стара жінка з дівчатами-підлітками.

— Гей, пане, не минайте, до нас із добрим серцем завітайте! — заблагала жінка по-грецькому.

Лясопольський підійшов до неї.

— Двадцять піастрів, паночку, двадцять золотом! Чудова краса для панських покоїв! Купіть, паночку! За жменю золота матимете райських дівиць. Непорочних. Купіть, паночку, двадцять піастрів, усього лише двадцять! — примовляла стара.

Лясопольський мовчки подивився на неї. Брудна, пелехата, з яструбиним носом і совиними очима жінка не вгавала:

— Купіть, купіть! Молоді, свіжі, гарні. Сам Господь сотворив їх для насолоди...

— Ти хто така? — спитав посол.

— Грекиня з Мілета, паночку. Це мої доньки. Жебраки ми. Старці. Купіть. На щастя вам будуть, на радість!

Стара глипала на Лясопольського великими чорними очима. Коли вона повертала голову, подзенькували мідні монети,

вплетені в коси червоними кісниками. Довга збірчаста спідниця, оторочена широкими шлярами, ховала порепані босі ноги.

— Грекиня, кажеш? — спитав посол.

— З Мілета.

— А не відьма з кагли? — зареготав, упевнений, що перед ним циганка.

— Нехай поб'є мене Бог, коли брешу. Грекиня я, ось хрест святий.

«Хто вона? — подумав посол. — Невже оця сова могла виплодити таких янголят?»

А дівчата справді дуже гарні. Чепурненькі, чисто вимиті, вони аж ніяк не були схожі на цю брудну потвору, яка назвалася їхньою матір'ю. Щось святе, небесне іскрилося в їхніх очах, прозирало в рисах облич, у гнучких дівочих поста-
тях. Здавалося, що у них за плечима під чистенькими білими сукнями сховані крильця, на яких вони спустилися з неба.

— Скільки їй? — спитав, показуючи на старшеньку.

— П'ятнадцять весен. Марією звать. А меншенька — Софія. «Мудрість» по-нашому. Їй тринадцять.

— Сестри?

— З однієї утроби, пане.

Дівчата сиділи на повстяній підстилці в затінку миртового куща, зиркали на Лясопольського оченятами.

— Ясний пане! — не вгавала стара. — Купіть, бо не виживуть. На них хліба не настанити.

Лясопольський мовчки відрахував двадцять золотих пістрів, і дівчата охоче пішли за ним, не озираючись.

— Єзус Марія! Що ж це діється? — здивувався Янек, коли пан привів дівчаток до екіпажу. — Бодай цих турків Бог скарав, щоб кості їхні свята земля після смерті не прийняла! Та хіба ж вони ягнята, щоб їх продавати? Матка Боска, спаси й помилуй нещасних! О-хо-хо!

— Мовчи, Янеку, у нас їм буде ліпше. В жебрачки купив.

Далі їхали мовчки. Коли-не-коли Янек озирався, глипав на дівчаток, зітхав, сіпав за віжки, погукував на коней, що зомліли під полуденним сонцем і лівиво пленталися, відмахуючись хвостами від сліпнів і мух.

Коли вони повернулися до посольського будинку, Боскамп Лясопольський наказав Янекові нагодувати дівчат і відрядити на спочинок у кабінет. Там добре заґратовані вікна, і двері надійно замикаються — не втечуть. Розпорядився та й пішов до спальні — невеличкої, з одним вікном кімнати, у якій за ліжко правила турецька канапа, драпована темно-зеленим оксамитом. Скинув із себе посольський мундир, сховав до шафи, затемнив лядами вікно та й ліг. Хоч після довгої прогулянки по спекотному місту відчувалася втома, а в приміщенні панувала приємна прохолода й напівтемрява, довго заснути не міг. Знову думки полинули до Варшави. Образ розлюченого вінченосця поставав у його уяві. Розумів: гнів короля — страшніше кари небесної. Але, зважаючи на слабкість володаря до красунь, подумав: «Гай-гай! Запрезентую його величності оцих янголяток, і погасне гнів». Від цих думок заспокоївся і відчув, як на очі почала напливати солодка сонлива втома.

Розділ другий

Гість із сералю

З передпокою долинув гомін. За хвилину увійшов Янек і сповістив, що до пана посла проситься якийсь дуже поважний турок. Лясопольський нашвидкуруч одягнув посольський мундир і вийшов. На нього чекав гість в одязі служника султанського палацу — в жовтих шароварах, в гаптованій сріблом червоній кармазиновій куртці й червоній із золотом кутасом фесці. Побачивши посла, гість приклав до серця праву руку і вклонився.

— Я порушив блаженну тишину цього благородного дому з волі повелителя свого, брата Сонця й Місяця, спадкоємця Божого — великого султана.

— Чим можу служити султанові? — насторожено спитав Лясопольський.

— Уста мої не розтуляються, щоб вимовити слова, які не дуже припадуть до серця вельмишановному, найповажнішому з поважних панові послу. Але святий обов'язок чесно-

го і невідкупного слуги брата Сонця і Місяця примушує мене сказати те, чого не зміг би вимовити за інших обставин навіть тоді, коли б до горла мого приклали гострий ятаган...

Гість довго й пишномовно доводив, що не з власної волі прийшов сюди, а Лясопольський намагався пригадати, де ж він бачив цього чоловіка. Але той сам нагадав, хто він такий:

— Я — наглядач султанського гарему, пане посол. Прийшов попередити вас, який гнів може спалахнути в грудях царя царів, коли він дізнається, що ви перехопили призначених для нього дівчаток, за якими я давно наглядаю. Клянусь бородою Магомета, я прийшов сюди, щоб виконати султанову волю і відвернути від вас гнів наймогутнішого з володарів. Хай для моїх очей не зійде завтра сонце, хай засохне в роті язик, уста заніміють навіки, якщо я не хочу врятувати вас від великих неприємностей.

— Пане наглядачу, мені дуже сумно, що завдав прикрощів його величності. Але ж вірте — я не дівчат купив, я купив для них волю. Заплативши жебрацці, я відпустив їх на всі чотири сторони. Наша віра не дозволяє торгівлю людьми. Я, вірний слуга свого короля, не міг порушити ні закони, ні догми католицької церкви. Я пожертвував своїм золотом, щоб зробити праведне діло.

— Двадцять золотих пістрів, пане посол, це завеликі гроші, щоби втратити їх навіть заради близької людини, — єхидно посміхнувся наглядач і чемно вклонився.

— Спасіння душі дорожче від золота. Якби мені зараз подарували тисячу найкоштовніших перлин, душа моя не відчула б такого задоволення, як від сьогоднішнього праведного вчинку. Я завжди страждаю, коли бачу біду ближнього свого, і намагаюся полегшити його долю. Отже, прошу дарувати мені, але нічим не можу вам зарадити. Хіба що візьміть ось п'ять золотих пістрів, докладете до тих, що збиралися витратити на дівчаток, і знайдете за ці гроші красуню, світлолицю, як місяць, свіжу, мов ранкова зоря...

— Хай буде ваша воля, якщо це воля Аллаха, — наглядач узяв золото, вклонився низько і, не розгинаючись, позадував до порога.

— От шельма! Схопив гроші, навіть оком не моргнувши, — сказав посол тлумачеві, — за п'ять піастрів він спроможний придбати собі пару добрих волів, а то й коней, тому сьогодні ж забуде про грекинь і мовчатиме як риба.

Западали сутінки. На вікна владно насувалася ніч. Янек запалив ліхтарі в передпокої і в спальні. Тільки в кабінеті господар наказав не світити, а спочатку позачиняти ляди й зашторити вікна, щоб з вулиці не помітили дівчат. Пані Лодзя, дружина Лясопольського, зайшла туди з маленькою свічкою і сіла біля полонянок на канапі. Молода служниця, яка супроводила сюди Лодзю, залишилася мовчки стояти коло порога.

— Не бійтеся мене, я буду вам за матір, — сказала Лясопольська по-грецьки.

Почувши рідне слово, дівчата пригорнулися до неї і захлипали. Жінка обійняла їх, приголубила і теж заплакала.

Увійшов посол, сів поруч у крісло. Дівчата горнулися до Лодзі, шептали вечірню молитву, а він сидів і дивився на них мовчки. Обидві дівчинки напрочуд вродливі. Особливо меншенька, Софія, — тендітна, струнка, з калачиком чорних косичок на голові. Личко свіже, а на ньому великі чорні очі під серпиками чорних брів.

— Треба їх викупати та підібрати одяг, — сказав посол дружині.

— Так-так, мій муже. Для цього я по них і прийшла, — відповіла Лодзя і наказала служниці приготувати лазню.

Коли дівчата, чисті й одягнуті, мов панянки, знову з'явилися перед Лясопольським, їх було не впізнати.

— Та це ж донна Велатта! Жива Форнаріна! — захоплено вигукнув чоловік, глянувши на Софію. Він довго не міг відірвати від неї погляду, милуючись її красою. Дівчина відчула це і соромливо відвернулася. Тоді Лясопольський перевів погляд на Марію: — А це донна Літта. Ніби великий Рафаель малював свій шедевр із неї.

Грекині, звісно, не знали польської мови і дивилися на зачудованого пана з якимось подивом і страхом в очах.

— Мій муже, — сказала Лодзя, — їм потрібен спокій. Нехай ідуть спати. Та і нам треба відпочити перед далекою дорогою.

Усі розійшлися по своїх покоях, лиш Янекові було не до сну, бо треба ж пакувати посольське збіжжя. Допізна він стягував кошики і скрині мотуззям та сировичним ремінням, перебирав у пам'яті все, що укладено, а що ще треба відшукати, турбувався, щоб не забути нічого такого, що може знадобитися в дорозі.

А в цей час на Босфорі терлося засмоленим дерев'яним боком об стамбульський причал вітрильне судно «Номікос». Грецькі негоціанти, що йшли на ньому до Хаджибея з оливками та сарацинським пшоном, згодилися взяти з собою і панів Лясопольських.

16 червня 1778 року пірейський вітрильник з польським дипломатом на борту вийшов зі Стамбульського порту в Чорне море і ліг курсом на Хаджибей.

Розділ третій

Хлопці-дударі

Під горою Ведмежою, що нависла над тихоплинним Сяном, розкинувся просторий маєток графа Фелікса Потоцького з розкішним палацом, що виходив фасадом на річку. У дзеркалі сонливого плеса відбиваються стрункі колони портика, пишні коринфські капітелі, вензелі, блакитні візерунки фронтона з родинним гербом у центрі, химерні плетива венеціанських вікон. Палац потопає у пінистому морі бужку. Жовті стрічки посипаних піском доріжок то сповзають униз до річки, то гадюками в'ються по схилах гори і зникають між замшленими скелями та столітніми смереками, що підпирають верхівіттями синє небо. Перед палацом шумлять дзвінки водограї, хлюпочуться в гранітних басейнах мармурові німфи.

Вечір. Спалахують вогнища вздовж заплави — то мазури палять хмиз і торішній очерет. Димом застелило все довкола. Той дим гонить комарину зграю у глибину заплави, далі від палацу, щоб не турбувала болотна нечисть панів, щоб не пила їхньої благородної крові.

Зійшлися мазури навколо багаття, хтось пісню почав, її підхопили численні голоси, і полинула вона, сумна та гірка, як отой дим, що висне над мочарами:

У долині вогонь горить.
Та й не треба дути.
Ой нема на світі гірше
Ніж мазуром бути.

Ой коби ж той вогонь горів,
Та й став так палати,
Щоб згоріли пани-ляхи
Ще й панські палати.

Лягнула окомоновою нагайка по чийсь спині, і замовкли піснярі. Чутно лише, як потріскують зиндри та хлюпоче по камінню Сян.

А палац під горою ясніє вогнями. Ще вдень наїхало сюди в розкішних каретах, балагулах, а то й верхи багато панів. У просторому вестибюлі з двома рядами іонійських колон блищать бронзою ліхтарі, мерехтять у дзеркалах язички свічок.

Серед гостей — поважні генерали в роззолочених мундирах, чиновники в білих, посипаних тертою крейдою перуках, бритоголові, флегматичні, з масними очима і тонкими блідими руками служителі віри католицької, молоді панянки й паничі, поважні дами різного віку з моноклями, кістяними віялами в руках, дорогих платтях з довжелезними шлейфами.

Відчинилися різьблені двері зали, і на порозі став сам господар палацу граф Фелікс Потоцький. На ньому темно-зелений полковницький мундир з регаліями, на голові соболинний шлик зі страусовим пером, при боці шабля з дзвінкої дамаської криці. Граф Потоцький урочисто підняв руку:

— Благородне панство, щиро прошу до гранд-зали!

Гості посіли місця за столами, що вгиналися від незліченних страв та напоїв. Тут і печені поросята з хроном у рильцях, і смажені гуси, бігоси, турецький інжир, прусська халва, ласощі краківських та віденських цукерень. У солом'яних чохлах одутлаваті пляшки бордоського, квадратні з зеленого скла фляги лейпцизького пуншу, каламутні напої вінницьких

та барських винокурень, барильця міцного тридцятирічного меду.

У кутку під лампадою — окремий стіл для святих отців, яких запрошено сюди на освячення та благословення палацу. Облачений, як до великодньої служби, єпископ Калиновський підвівся з-за столу, стулив під пухлим підборіддям долоні для молитви, і в залі запала тиша.

— Благославлен будь віднині й довіку дім цей, благославлен будь віднині й довіку господар обителі цієї, його мосць граф Фелікс Шенсний Потоцький, і його жона, і нащадки його, і його челядь. Даруй, Боже, сімейству цьому здоров'я. Хай щасливим буде воно на віки вічні з домом цим, з полями, з водами рибними і нерибними, з лісами його, з лугами, з великою та малою скотиною, з птицею, з реманентом, зі всякою всячиною! Хай вічно панує в цій обителі згода, мир і тиша! Спаси, Боже, од вогню, од грому, од роздору, од нечистої руки, од задрісного ока та лихого слова, од великої і малої хворі! Аве Марія!

— Аве Марія! Аве-е!

Стоголосий імпровізований хор гримів гармонійно й урочисто. Здавалося, що люди зійшлися не на бенкет, а в храм з нагоди великого свята.

— Аве Марія, аве-е! — востаннє злетів під стелею урочистий акорд.

Виголосили тост за пана-господаря, задзвенів кришталь. Тост за тостом — і загомоніли, пожвавішали від хмелю гості, зала заповнився гамором, жартами. Непомітно осиротів стіл під лампадою в кутку, святі отці тишком-нишком покинули залу, у якій після численних тостів починалися непристойні жарти. Лакеї винесли стіл, на його місце прикотили масивний клавесин, і під зображенням святої мадонни весело забриніли струни. Знову задзвеніли келихи, заіскрилося прозоре вино, закружляли у танку пари.

— Ваша мосць, — звернувся до Потоцького високий, зі старечим зморшкуватим обличчям вельможа в одязі депутата сейму, — ви чули: король звелів відкликати посла Лясопольського з Туреччини.

— Знаю. І хай молить Бога посол, щоб на цьому й скінчилися його неприємності. Король наш багато надій покладав на нього, а він нічого не зробив. Австрієць висить над нами, зазіхає на наші землі, а хто допоможе нам, якщо війна почнеться? Росія? Ні, ваша світлосте. Росія відшматує Подолію, як тільки Австрія піде на нас. Турок — ото наш спільник проти Австрії і проти Росії. Та не зумів схилити граф Лясопольський султана до спілки з нами...

— Кажуть, пан посол купив собі для розваги дівчат, — продовжив депутат.

— Негідний вчинок. Австрійська імператриця Марія Терезія вже довідалася про це і розгнівалася. Пан Лясопольський розбестився серед турків. Задоволення власних примх для нього важливіше за державні справи. Цей вчинок я засуджую, бо не можна плямувати честь шляхтича перед усім світом.

Увійшов слуга, звернувся до розпорядника бенкету.

— У браму грюкають якісь хлопці, просять пана розпорядника вийти до них.

— А чого їм треба?

— Не кажуть. З дудками прийшли і вас просять.

Розпорядник вийшов. Біля брами товпилися парубки, сперечалися з гайдуками, що стояли на варті.

— Он які нахаби! — показав вартовий на хлопців. — Кажу, ідіть геть, бо стрілятиму, а вони лізуть, як осінні мухи.

— Пане, пустіть нас до палат, ми не мазурики, ми дударі з Бялува, тутешні, — звернувся до розпорядника чубатий парубок у вишитій сорочці, в полотняних, заправлених у чоботи, штанях. — Ось цей, — показав на хлопця, що мовчки стояв біля нього, — на дудці грає, а он той, Ясик, на цимбалах файно вміє, а Иванко — на чому завгодно. Навіть трембіту має, та незручно з нею — довга дуже, так він із флюорою прийшов.

— А ти на чому можеш? — спитав розпорядник чубатого.

— На бубні. Та нема в мене бубна, батько на тім тижні шинкарці за горілку оддав. Хотів для цього діла решето з дому взяти, та мати не дала, ще й по крижах кописткою оперішила... Пустіть, пане, веселити вас будемо, хлопці ж ми файні, граємо наче архангели на мідних трубах.

Розпорядник обвів скептичним поглядом хлопців, а вони, мов святі, стоять, схрестивши на грудях руки, благально дивляться йому в очі.

— Як же вас пустити у палати, коли від вас овечками тхне?

— Не тхне, пане, не тхне, бо в Сяні допіру купалися.

— Гаразд, ідіть. Та добре грайте, бо як споганите — батогами заплачу, а за файну музику хляками нагодую добре та ще по жмені родзинок і по грудці цукру дам, — нарешті згодився розпорядник.

Принесли до зали лаву. Розсілися, і засвистіли флюяри, зазвеніли цимбали, заспівали дударі під власний акомпанемент пісню про страшних вовкулаків, що справляють шабаш у горах серед темної ночі:

Ой за Сяном-річкою на горі
Розгулялись нічкою упирі,
Розгулялись нічкою — ой біда! —
Аж шумить за річкою лобода.

Паняночки яснії ви мої,
Любляночки краснії ви мої,
Не ходіть за квітами на гору,
Не стрічайтесь чорному упирю.

Бо не такі файнії упирі,
Як ми, хлопці, гарнії дударі,
Упир стріне панночку на біду,
А ми славно граємо на дуду...

Сп'янілі пани, забувши шляхетський гонор, несамовито витупцьовують бадьорі мужицькі танці. Ходить ходором підлога під сотнями ніг. Підтоптані пани тягнуть у танок молодих панянок, вигинаються, кокошаться, в'ються джигунами навколо них, лисніючи спітнілими обличчями.

А за Сяном на горі, в чагарниках чорного терну, зібралися лісовики, їхній отаман не відводить погляду від панського палацу, уважно прислухається до музики, що лине з відчинених навстіж вікон.

— Чуєте? «Упиря» грають. Час!

Лісові люди в'юнкою стежкою збігли в долину. Крадькома, наче рисі, підійшли до муру, що оточував панський палац, причаїлися. А за муром несамовито ревла музика, веселилися пани, здригався палац від галасу та тупоту ніг. Хлопці-дударі старалися, щоб гучніше звучали флюяри, щоб почули музику там, за Сяном.

— Ба-бах! Бабах! Бах! — несподівано вдарили постріли за вікнами.

Тієї-таки миті вихором кинулася до палацу ватага невідомих людей у білих полотняних штанах і сорочках, обтягнутих кептарями з овечої шкіри, в постолах, а то й босих. У кожного на очкурі при боці топірець, а у руках пістоль, на обличчях — маски, які не менш, аніж топірці та пістолі, наганяли жаху. Замиготіли в повітрі топірці — і падали порубані вельможі з застиглим в очах смертельним жахом, верещали пані й панянки, кидались у вікна й двері до смерті налякані нежданою навалою:

— Рятуйте-е-е!

— О-о-ой!

— Де гайдуки, пся крев? Де?

А дударі не вгають:

Ой за Сяном-річкою на горі
Розгулялись нічкою упирі...

Зникли нападники так само несподівано, як і з'явилися, підпаливши на прощання палац.

— Утекли? — тремтячим голосом спитав літній панок, вилазячи з-під столу.

— Зникли нечисті, — прошепотів хтось. — Це ви, пане Дульський?

— Я... Куди ж поділися гайдуки? — заривав скривавлений панок.

— Головою наклали біля брами... На власні очі бачив — сокирами їх, сокирами... Саме в ту нещасну хвилину я у вікно визирнув. Не встиг слова мовити, як стріляти почали... Єзус-Марія, яка страшна подія!.. Тікаймо, бо згоримо... Опришки червоного півня пустили!

— А де ж хлопи, пся крев, чом не гасять пожежу?

— Тікаймо, поки живі!

А нападники були вже на вершині Ведмежої гори. Отаман з гаківницею в руках і топірцем при боці обвів поглядом свою ватагу:

— Всі тут, ніхто не загубився? — витер капелюхом обличчя, зітхнув з полегшенням: — Молодці дударики, файно веселили шляхту!.. А тепер геть звідси, бо насунуться гайдуки — не вистояти нам. На Лемківщину подамося вовчими стежками, почаствуємо ще вельможних. А поки що — спочинок перед дорогою, на той бік Сяну.

Як тільки загриміли постріли, Фелікс Потоцький метнувся із зали, лабіринтами палацу вислизнув на подвір'я, скочив охляп на коня та й помчав у чорну ніч. «Казала ж сербійнка Мавра, щоб не будувалися під Ведмежою, бо то прокляте місце, сам люцифер поселився в тих скелях», — згадав Потоцький ворожку.

Усю ніч острожив коня і лиш опівдні добувся до Любліна, до свого палацу, і, не кажучи нікому ні слова, знесилений, повалився в пухкі перини. Прокинувся перед заходом сонця і вийшов до дружини.

— Чого так змінився на лиці, любий мій? — спитала Жозефіна. — Чи занедужав, чи сон поганий наснився?

Чоловік розказав про те, що скоїлося в Бялуві. Заридала Жозефіна, заламала з горя білі руки:

— Де ж гайдуки наші, де жовніри? Вези мене звідси до Тульчина, бо опришки й сюди дістануться.

— Не тужи, люба моя, не плач. Усе буде гаразд. Поїдеш на Поділля, а я — до Варшави. Викладу там свою думку: треба лаштувати військо. Вогнем і мечем нищити зdraйців!

Через кілька днів з подвір'я люблінського палацу Потоцького викотилися дві карети. Кожну супроводжували по сотні озброєних вершників з полку люблінського воеводи. Вони охороняли графа Фелікса Потоцького, який терміново виїжджав до Варшави на сейм, та Жозефіну, що тікала до Тульчина, далі від неспокійних околиць.

Розділ четвертий

У Жванці

Сонливе подільське містечко Жванець, у якому розташувався загін польського прикордонного війська, облетіла звістка про прибуття відомого дипломата Боскампа Лясопольського. У цьому забутому королем і Богом куточку ніколи ще не бували визначні особи, тому візит людини, котра спілкується з володарями країни, викликав у мешканців неабияку цікавість. Місцеве шляхетне панство, ба навіть обивателі, підбадьорені місцевим чиновним людом, а щонайбільше — жванецьким комендантом, командиром прикордонного загону, капітаном війська польського Юзефом Вітте, старанно готувалися до зустрічі, плакаючи невиразну надію на те, що королівський посол чимось ошчасливить їхнє сіре й буденне життя. Найбільше турбот про зустріч проявив капітан Юзеф Вітте. Він клопотав про те, щоб з першого ж кроку на жванецькій землі посол відчув себе як вдома, щоб якнайстаранніше прислужитися йому всією міською громадою, бо їде посол до самого короля, і хтозна, що може він наговорити володареві Речі Посполитої, якщо не догодиш йому чимось.

Нарешті настав день 27 червня 1778 року. Святково одягнений людина попрямував на Кам'янецьку рогатку. Попереду — командир прикордонного загону, комендант Юзеф Вітте, поруч нього — сурмачі з мідними трубами, за ними — жванецька шляхта. Як тільки вийшли за міську браму, хтось вигукнув:

— Ідуть!

Командир загону подав знак рукою, і зустрічальники вишикувались обабіч дороги з прапором і хлібом-сіллю на вишитих рушниках. Коли посольський екіпаж наблизився, прапороносець підняв над головою знамено з вишитим шовковими нитками ожелом блялим у центрі, й сурмачі тричі засурмили «віват!».

До екіпажу Лясопольського підійшли служиві з загону війська польського, підхопили посла під руки, допомогли

йому зійти на землю. Почалися вітання. Пан посол попросив коменданта Юзефа Вітте швидше кінчати цю церемонію, бо він і дружина надто втомилися в дорозі, і, крім спочинку, зараз їм нічого не треба.

Оточений почетом екіпаж покотився до міста. Ударили дзвони на дзвіницях костьолу і православного храму, вітаючи високого гостя. На вулиці висипали старі й малі — не часто ж буває у Жванці така okazія.

Жванець — невеличке місто на Дністрі, оточене пагорбами Подільського плоскогір'я. Невеличкі будівлі під черепицею, гонтою та соломою туляться одна до одної. В центрі — крамниці, корчми, ремісницькі майстерні, велика, обнесена кам'яним муром ярмаркова площа, гуральня, цукерня, довжелезні ряди гамазеїв. Найпомітніші споруди — двоповерховий будинок Юзефа Вітте, костьол, православна автокефальна й уніатська церкви та ще з червоної цегли синагога. Вони зводяться над ветхими ремісничими халупами, задивляючись у швидкоплинні води Дністра, який розділяє землю на два світи: по цій бік — польські володіння, по той бік — турецькі. Видно, як там никають уздовж берега вояки Хотинського паші.

— Спокійно? — спитав Лясопольський Юзефа Вітте, кинувши у той бік.

— Слава Єзусу.

Проїхали вздовж кордону і зупинилися біля двоповерхового, не вибагливої архітектури будинку.

— Мій дім, проше пана, — сказав Юзеф Вітте.

У кімнаті, що виходила широкими вікнами на Дністер, між командиром загону і послом відбулася довга розмова. Боскамп Лясопольський розповів про свої дипломатичні справи, про невірничий ринок, про грекинь.

— Цих красунь маю презентувати його мосці ясновельможному крулеві нашому Станіславу Августу Понятовському, — зізнався посол.

— Мушу засмутити пана посла не дуже приємною звісткою, — ніяковіючи, сказав Юзеф, намагаючись не дивитися співрозмовникові в очі.

Той відкинувся на спинку крісла, пильно глянув на худе, гостроносе обличчя жванецького коменданта:

— Що то за прикра новина, пане капітан?

— Її величність імператриця австрійська Марія Терезія довідалась якимсь чином про грекинь і впала в гнів великий. Вона заборонила будь-кому ступати на землю Австрійську, маючи при собі купленого раба чи рабиню. Учора кур'єр варшавський прибув з орденом нашого круля, якому наказано попередити вашу мосць про це, оскільки шлях звідси до Варшави пролягає через Австрію. Прошу вибачення, пане посол, за гірку новину. Мені конче неприємно говорити вам про це, але ж воля ясновельможного над усе, і я не можу не виконати свого обов'язку.

Вислухавши Юзефа Вітте, Боскамп Лясопольський зневажливо відвернувся до вікна. Пальці правої руки задріботили по столу. А тим часом Вітте вийняв із шухляди папір.

— Проше пана, ось наказ короля. Лясопольський недбалим рухом відмахнувся.

— Пане капітан, ви щасливіший за нашого ясновельможного короля, бо ці райські створіння залишаться вам. Ви нежонатий, молодий, візьміть собі на віху. А я відчуватиму себе щасливим від того, що врятував дівчаток від гарему.

— Дуже вдячний вам, пане посол, але ж ви заплатили такі великі гроші.

— Що — гроші! Знали б ви, як сумуватиме пані Лодзя, яка вже поріднилася з ними... Та що маю робити... Воля його величності — то є воля самого Бога... Так, так... Лишаю вам дівчат, а розбагатієте — тоді й рахунок зведемо.

Після недовгого відпочинку Боскамп Лясопольський покинув Жванець і через Хотин виїхав до Польщі. По дорозі завітав до тамтешнього паші й зустрів у нього Жозефіну Потоцьку, яка проїздом на Поділля зупинилася для короткого спочинку. Вона розповіла про подію у Бялуві.

— Вітчизна — то є рідна мати, якщо тебе ніхто не бентежить. А коли над твоєю головою висне хлопська сокира, то розкішні палати здаються тюрмою, а вітчизна — мачухою, — сказала графиня, закінчивши розповідь про Бялувських нападників.

Зміст

Частина перша. Софія

Розділ перший. Уперше продана	5
Розділ другий. Гість із сералю	12
Розділ третій. Хлопці-дударі	15
Розділ четвертий. У Жванці	22
Розділ п'ятий. «Не дозволяю!»	26
Розділ шостий. Сестриця Текля	29
Розділ сьомий. Дарунок за коня	34
Розділ восьмий. Нашого гнізда сокіл!»	37
Розділ дев'ятий. Софія	40
Розділ десятий. Прокляття	47
Розділ одинадцятий. Сторгувалися	51
Розділ дванадцятий. Кам'янецька зірка	53
Розділ тринадцятий. Удруге продана	59
Розділ чотирнадцятий. Запрошення	62
Розділ п'ятнадцятий. У Парижі	68
Розділ шістнадцятий. Віконне	74
Розділ сімнадцятий. Реквієм	77
Розділ вісімнадцятий. Візит до Варшави	79
Розділ дев'ятнадцятий. Велика подорож	88
Розділ двадцятий. Сонячна Таврида	96
Розділ двадцять перший. На вістрі списа	106
Розділ двадцять другий. Під Хотинном	109
Розділ двадцять третій. Екзекутори	116
Розділ двадцять четвертий. «Повертай голоблі!»	122
Розділ двадцять п'ятий. «Там, де Ятрань круто в'ється»	124
Розділ двадцять шостий. Великий Єдиноріг	127
Розділ двадцять сьомий. Комендант Херсона	132

Частина друга. Конфедерати

Розділ перший. Нігтегриза	138
Розділ другий. Вирує Париж	145
Розділ третій. Тривога	150
Розділ четвертий. Миша на нитці	155
Розділ п'ятий. Зловісний подарунок	164

Розділ шостий. «Орлеанська діва»	167
Розділ сьомий. Скін князя	169
Розділ восьмий. Таємна вечеря	172
Розділ дев'ятий. Конфедерати	180
Розділ десятий. І королі іноді плачуть	185
Розділ одинадцятий. Червоне яєчко	193
Розділ дванадцятий. Над труною Вітчизни	195
Розділ тринадцятий. Мавр може йти геть	201
Розділ чотирнадцятий. «Вітчизна або смерть!»	204
Розділ п'ятнадцятий. «Єднаймо наші душі!»	206
Розділ шістнадцятий. До броні!	213
Розділ сімнадцятий. Народний суд	221
Розділ вісімнадцятий. Імператричин переполох	226
Розділ дев'ятнадцятий. Битва під Мацейовицями	228
Розділ двадцятий. Блакитна ганчірка	240
Розділ двадцять перший. Голгофа	244

Частина третя. Острів кохання

Розділ перший. Осичина Круча	247
Розділ другий. «Зрікаюся тебе, Вітчизно!»	250
Розділ третій. Геєна огненна	254
Розділ четвертий. Амурові стріли	259
Розділ п'ятий. Тут зашумлять водограї	263
Розділ шостий. Заремба	267
Розділ сьомий. Грім з ясного неба	271
Розділ восьмий. Скеля смерті	275
Розділ дев'ятий. Солоня дорога	282
Розділ десятий. Як колосся у снопі	287
Розділ одинадцятий. Утретє продана	290
Розділ дванадцятий. Повернення блудного сина	292
Розділ тринадцятий. По губернії	293
Розділ чотирнадцятий. Острів кохання	300
Розділ п'ятнадцятий. Тризна	306
Розділ шістнадцятий. Лебедина пісня	309
Розділ сімнадцятий. Крах останнього кохання	312
Розділ вісімнадцятий. Вигнання	314
Розділ дев'ятнадцятий. Каяття	316
Розділ двадцятий. Гомонять ліси й діброви	319
Розділ двадцять перший. В останню путь	322
Замість епілогу. Кожному своє	326
Пояснення слів	330

Літературно-художнє видання

НАНІЇВ Павло
Тричі продана
Роман

Керівник проекту *В. А. Тютюнник*
Відповідальний за випуск *Н. О. Міценко*
Редактор *Н. В. Бордукова*
Художній редактор *Ю. О. Дзекунова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *Н. О. Міценко*

Підписано до друку 14.08.2017. Формат 84x108/32. Друк офсетний.
Гарнітура «Lazurski». Ум. друк. арк. 17,64. Наклад 7000 пр. Зам. №

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а. E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у ПАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»
09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4
впроваджена система управління якістю
згідно з міжнародним стандартом DIN EN ISO 9001:2000



- за телефонами довідкової служби (050) 113-93-93 (МТС); (093)170-03-93 (life); (067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88
 - на сайті Клубу: www.bookclub.ua
 - у мережі фірмових магазинів
- див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безкоштовний каталог

Запрошуємо до співпраці авторів
e-mail: publish@bookclub.ua

**Запрошуємо до співпраці художників,
перекладачів, редакторів**
e-mail: editor@bookclub.ua

Для гуртових клієнтів

Харків
тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київ
тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеса
тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Наніїв П.

Н25 Тричі продана : роман / Павло Наніїв. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». — 2017. — 336 с.

ISBN 978-617-12-3876-3

Вона була тричі продана. Рідною матір'ю-грекинею. Польським послом. До безтями закоханим чоловіком. Неймовірно красива, надзвичайно зваблива винуватиця найпишніших європейських балів і неоднозначних політичних рішень. Вона була в обіймах королів і вельмож, але жодного разу так і не покохала по-справжньому. Звичайна невільниця, що стала однією з найупливівіших жінок Польщі. Продана, зраджена, але не зламана. Софія Потоцька — жінка-легенда, що здолала шлях від невільничого ринку до графських замків і королівських покоїв...

УДК 821.161.2